

A. KULBIS: AUGMENIJOS TYRIMAI NERIES REGIONINIAME PARKE, VLNIUS, 1999
TRUMPA AUGALŲ BENDRIJŲ CHARAKTERISTIKA

Jau pirmas žvilgsnis į Neries terasų miškų ir gretimų miško kontūrai bendrijų augalijos mozaiką rodo didelę fitocenologinę įvairovę. Trumpa jos apžvalga bendrijų struktūros sudėtingėjimo kryptimi leis susidaryti pirminį Neries regioninio parko žaliosios dangos vaizdą.

Pačios paprasčiausios, neturtingos rūšimis yra plaukiojančių augalų bendrijos (kl. *Lemnetea* Koch et Tx. 54), besikuriančios miško balose, eutrofizuotų ežerų negiliose vietose, net miškovežių paliktose giliose vėžėse. Jose masiškai auga daugiašaknė maurė (*Spirodela polyrrhiza*), kiek retesnė mažoji plūdena (*Lemna minor*), o didesniuose vandens telkiniuose, pav. paežerėse galima aptikti ir plūduriuojantįjį vandenplūkį (*Hydrocharis morsus-ranae*). Asociacija *Spirodeletum polyrrhizae* Koch 54 nors ir mažais fragmentais, paplitusi visame parke. Savita ir retoka miške yra kita šios klasės asociacija *Riccietum fluitantis* Slavnič 56, kurioje vyrauja kerpsamanė vandeninė ričija (*Riccia fluitans*), sudarydama tankius sąžalynus. Šios klasės bendrijose tikėtina rasti ir retą saugomą kerpsamanių rūšį plūduriuojantįjį sklenduonį (*Ricciocarpos natans*) – jam augti yra daug tinkamų buveinių.

Periodiškai išdžiūsiانčiose, tačiau laikinai drėkinamose atvirose vietose kuriasi *Isoëto-Nanojunceta* Br.-Bl. et Tx. 43 klasės asociacijos. Joms būdingas didelis terofitų (vienmečių augalų, rudenį nunykančių) rūšių skaičius, gausu retų saugomų terofitų rūšių: auga mažoji šimtūnė (*Centunculus minimus*), lininė žarotūnė (*Radiola linoides*), etc. Daugiausiai šios klasės bendrijos išplitę ant požeminės dujotiekio linijos, kertančios Vievio girininkijos miškus bei Panerių kaimo apylinkėse molingose žemažolėse augavietėse, o retosios terofitų rūšys rastos nedideliame bendrijų kontūre Grabijolų kaimo apylinkėse. Retų terofitų bendrijos kuriasi ir įmirkusiose nuskustose ražienose ties Paaliosės kaimu. Laikinas drėkinimas, mažas užaugimo laipsnis sudaro galimybes formuoti šioms laikino pobūdžio bendrijoms, kuriose gausu retų, saugomų rūšių. Paminėtina, kad ypač retosios terofitų rūšys – šindra, šimtūnė, galvinis vikšris, lininė žarotūnė, - paplitusios už pietvakarinės parko ribos, o Kazokiškių kaimo apylinkėse aptinkamos ypač gausiai.

Gyvenvietėse galima aptikti nedideliais kontūrais paplitusių suplūktų gruntų (kl. *Polygono – Poetea annuae*) bendrijų, dirbamuose laukuose neretos eksplorentinės kaupiamųjų piktžolių bendrijos, priskiriamos *Stellarietea mediae* (Br.- Bl. 31) Tx., Lohmeyer et Preising 50 klasei. Šiose bendrijose pavyko aptikti retų ir archaiškoms bendrijoms būdingų segetalinių rūšių – prožiklę, smulkiavaisią judrą ir kt. Kadangi kolūkių laikais nedideli tarp miškų esantys laukai daugiausiai liko žmonių nuosavybe, išvengė ir stambiams kolūkiniams laukams naudotų žemės dirbimo būdų. Todėl išliko ir ekstensyviai žemėnaudai būdinga piktžolių flora ir bendrijos, kurias derėtų ištirti išsamiau.

Negausios rūšimis, paplitusios dumblinguose laikinuose Neries užutekiuose yra dumblingų ir šlapių dirvožemių trumpaamžių augalų *Bidentetea tripartiti* Tx., Lohmeyer et Preising 50 klasės bendrijos. Jų aptinkama ir Bražuolės senvagėse ties Lazdėnų kaimu, kur senvagių dirvožemio našumą turbūt lėmė greta esantys dirbami laukai, fermos ir trąšų nuoplovos į lėkštas įlomes. Čia galima aptikti ir druskingoms augavietėms būdingų rūšių, savitas bendrijų sąlytis Bražuolės salpoje, kur natūrali flora ir jos bendrijos kontaktuoja su ruderalinėmis bendrijomis.

Retos, mažais kontūrais aptinkamos nesutvirtintų smėlynų *Coryneporetea canescentis* Br. – Bl. et Tx. 43 em. Tx. 62 klasės bendrijos. Jų gausiau Neries atodangų šlaituose, kai kur Bražuolės salpos pakraščiuose, atvirų smėlynų miško

gilumoje nėra. Smėlynams prierašios ir psamofilinės kontinentinių smėlynų bendrijos, priklausančios *Sedo – Scleranthetea* Br. – Bl. 55 klasei. Jų pasitaiko tiek Neries pakrančių smėlingose vietose, tiek ir terasų pakraščiuose prie mažesnių parko upių. Nors neretos, jos neužima didesnių plotų. Neries atodangos ties Pugainių kaimu užima didelius plotus, apaugę retomis Lietuvoje smėlinio eraičino (*Festuca psammophila* (Eelak) Fritsch) bendrijomis. Panašios bendrijos paplitę ir kitapus Neries, tačiau atodangų plotai mažesni. Saugotinos smėlynų bendrijos su retomis ir apyretėmis rūšimis smiltyniniu gvazdiku, melsvaja ir didžiąja kelerijomis.

Bražuolės vidurupyje, kairiojoje pusėje ties Baltamiškio kaimu pavyko aptikti ir nedidelius briedgaurnų plotelius (kl. *Nardetea* Rivas Goday et Borja 61), o tai rodo digresinį augmenijos pobūdį. Briedgaurnai reti apylinkėse, rasti tik keliose vietose Aukštadvario kalvyno šiaurinėje dalyje.

Užpelkėjusių ežerų pakrančių balose ir žemapelkėse tarp kupstų aptiktos *Utriculariatea intermedio- minoris* Den Hartog et Segal 64 klasės bendrijos. Jose be gausių paprastojo ir balinio skendenių (*Utricularia vulgaris*, *U. minor*), įsikūrusių Veprių, Ešerinio, Karalaitės apyežerių pelkių duburiuose tarp viksvų kupstų, beveik nerasta kitų rūšių.

Negausios rūšimis yra ir retos tirtoje teritorijoje gėlųjų vandens telkinių bendrijos (kl. *Potamogetonetea* Tx. et Preising 42) – joms tarpti yra nedaug tinkamų buveinių Veprių, Elniakampio, Ešerinio, Varliškių ir kitų ežerų, Bražuolės, Dūkštos, Aliosės upelių gilesnėse vietose ir užutekiuose. Ežeruose ir Bražuolės melioruotose atkarpose nereta rodanti žymią eutrofikaciją as. *Elodeetum canadensis* Egger 33, retesnės yra *Potamogetonetum lucentis* Hueck 31 ir *Potamogetonetum perfoliati* Koch 26 asociacijų bendrijos bei kitos neidentifikuotos klasės bendrijos.

Geležinkelio aplinkos ruože bei greta plentų paplitusios apleistų vietų bendrijos (kl. *Onopordetea acanthii* br. – Bl. (62) 64), įsiterpiančios atskirais fragmentais ir á parko teritoriją. Jose gausu adventyvinų rūšių, kurios neįtrauktos į šio darbo floros sąvadą, kaip nebūdingos miškų ir kitoms natūralioms bendrijoms.

Paežerėse, drėgnose paupių pievose vyraujančios bendrijos priskiriamos gausiai asociacijomis ir sintaksonominiu požiūriu sudėtingai *Phragmitetea* R. Tx. et Preising 42 klasei. Jos užima didelius plotus ir žymiai papildo teritorijos rūšių sąrašą. Reikšmingiausios užimamo ploto požiūriu yra dryžutynų (as. *Phalaridetum arundinaceae* (Koch 26) Libbert 31) bendrijos, vietomis rytinėje dalyje Bražuolės salpoje ties Lazdėnų kaimu, sudarančios vientisą masyvą. Bendrijose aptikta retų rūšių – baltijinė ir dėmėtoji gegūnės, pievinis plauretis bei kitose aplinkinėse vietose nerastų rūšių, pav. paprastas burbulis. Viksvynai didesnius plotus užima tik Bražuolės salpoje, kitur jų žymiai mažiau.

Kirtavietėse, ypač atvirose įsigali *Epilobietea angustifolii* Tx. et Preising in Tx. 50 klasės bendrijos, kurioms būdingas greitas kitimas, nepastovumas. Jaunu mišku apsodintose miško vietose aptinkama didelė bendrijų įvairovė, tačiau atlikti šių bendrijų sintaksonominę analizę nebuvo galimybės.

Įvairiaspalviai, mažais fragmentais miško pakraščiuose ir bemiškėse vietose greta upių paplitę įvairūs pievų fragmentai, kuriuos priskiriame *Festuco- Brometea* Br. – Bl. ex Tx. 43, *Molinio – Arrhenatheretea* Tx. 37 klasės bei aukštuose Neries ir Bražuolės krantuose paplitę ekotoninės miško laukymių ir pamiškių bendrijos (kl. *Trifolio- Geranietea sanguinei* Müller 61). Pievų bendrijoms tyrimo metu skirta daug dėmesio, nes pamiškių bendrijos pasirodė ypač savitos ir įdomios, aptikta retų ir apyrečių rūšių. Kai kurios jų būdingos tik plačialapių lapuočių medynų pakraščiams, Lietuvoje ribotai paplitusios (aprašomos tik Pietų, Pietryčių ir Rytų Lietuvoje). Savitos *Geranio- Trifolietum alpestris* Th. Müller 61 asociacijos bendrijos Bražuolės

lapuočiais apaugusiuose šlaituose, ekotonuose bei senose kirtavietėse pajvairinamos dar ir subasociacija *Geranio – Trifolietum alpestris brachypodietosum pinnati* Brzeg 88 su reta Lietuvoje plunksnine struge (*Brachypodium pinnatum*) ir kitomis apyretėmis ir prie natūralaus paplitimo ribos augančiomis rūšimis. Šiose bendrijose pavyko aptikti visą retų ir saugomų rūšių puokštę. Nedažnos Lietuvos teritorijoje ir kitos aptariamoms klasėms asociacijos, ypač dobininiai dirvuolynai (as. *Trifolio – Agrimonietum eupatoriae* Müller (61) 62) bei kašubiniai vikynai (*Agrimonio – Vicietum cassubicae* Passarge 67), mažomis salelėmis paplitę lapuotynų fragmentuose ir jų pakraščiuose.

Oxycocco – Sphagnetum Br. – Bl. et R. Tx. 43 ir *Vaccinietea uliginosi* Lohmeyer et Tx. 55 klasių bendrijoms – kimininėms plynėms ir beržo ir pušies retmiškiams kimininėse pelkėse atstovauja bendrijos aptinkamos nedidelėje tarpinėje pelkėje ties Veprių ežerais. Užima nedidelį, tačiau vientisą plotą, pirmosios daugiau pakraščiuose, antrosios – pelkės viduryje ir šiauriniame pakraštyje, joms būdinga mažaūgė paprastosios pušies ekologinė forma (*Pinus sylvestris f. litvinowii*).

Savitumu išsiskiria upių krantuose paplitusios krūmynų bendrijos – paupiniai gluosnynai (kl. *Salicetea purpurea* Moor 58) ir paupių krūmynai (kl. *Rhamno – Prunetea* Rivas Goday et Borja 61). Pastarųjų galima aptikti ne tik Neries, bet ir skardingose Bražuolės pakrantėse žemupyje. Paupių gluosnynų siauromis juostomis galima rasti Neries pavaginėje juostoje, vietomis jie gana tankiai sužėlę, ypač Vilniaus rajono pusės paupyje. Šiose bendrijose aptikta retoka rūšis uoginė krūmsargė (*Cucubalus baccifer*), kai kurios apyretės rūšys. Abiejų klasių bendrijos mažai tyrinėtos Lietuvoje, todėl jų sintaksonominė struktūra dar tyrinėtina.

Miško bendrijoms, užimančioms pagrindinį tirtos teritorijos plotą užima trijų sintaksonominių klasių: juodalksnynų (kl. *Alnetea glutinosae* Br. – Bl. et Tx. 43), borealinių spygliuočių miškų (kl. *Vaccinio – Piceetea* Br. – Bl. 39) ir ąžuolynų (kl. *Quercu – Fagetea* Br. – Bl. et Vlieger 37 em. Klika) miškai. Juodalksnynai užima įmirkusias, su užsilaikančiu vandeniu vietas ir įlomes, jiems būdingas juostinis bendrijų išsidėstymo pobūdis prie Bražuolės, Aliosės, Dūkštos, kitų upių ir griovių. Flora gana turtinga, tačiau retų rūšių nepavyko aptikti išskyrus gana retą skėstalapį papartį (*Dryopteris dilatata*) bei ribotai vietovėje paplitusią raudonžiedę naktižiedę (*Silene dioica*). Iš spygliuočių aptinkami tiek eglynai, neretai sumišę su ąžuolu, uosiu, rečiau beržu. Tačiau didžiausius miško plotus užima įvairių tipų pušynai, kurių išsamiai analizei reikalinga atlikti tyrimus.

Dūkštų apylinkių medynuose vyrauja *Quercetum roboris* Br. – Bl. 32 asociacijos bendrijos, tiesa daugelyje kvartalų ir sklypų jos sunkiai identifikuojamos dėl žmogaus poveikio miškui – ugdomųjų ir sanitarinių kirtimų, jų pasekoje besiformuojančių antrinių bendrijų. Kita vertus, šios asociacijos bendrijos nėra visiškai aiškios sintaksonominiu požiūriu (BALEVIČIENĖ, 1991). Jos užima nežymiai banguoto reljefo arba lygias vietas, auga ant karbonatingo (1 m gylyje ir giliau) priesmėlio, būdingos rūšys medžių arde yra mažalapė liepa (*Tilia cordata*), paprastasis uosis (*Fraxinus excelsior*), krūmų ardas gana tankus, galima rasti beveik visas Lietuvos krūmų rūšis, tačiau dažniausiai randami lazdynai, sausmedžiai, žalčialunkiai, putinai, rečiau – ožekšniai, sedulos. Antrajame medžių arde nereti šermukšniai, jauni klevai, liepos, ypač guobos (tik drėgnesnėse vietose), apyretės Lietuvoje miškinės obelys (*Malus sylvestris*), miškinė kriaušė (*Pyrus pyraeaster*). Ypač turtingas yra žolių ardas – čia gausu plačialapių žolių, pavasariųjų efemeroidų, unksminių augalų. Visi jie prisitaikę augti savitose buveinėse, kur tik pavasarį būna geras apšvietimas, o didesniąją metų dalį tvyro prieblanda. Šiose bendrijose pavyko rasti keletą retų rūšių, tačiau tikėtina, kad jos – tik maža dalis išlikusios plačialapių miškų floros. *Quercu roboris* Br. – Bl.

32 bendrijų plačiąja prasme Dūkštų rezervato miške flora sudaro netrumpas 145 rūšių sąrašas iš 280 rezervate aptiktų rūšių (atmestos ekotonų ir kvartalinių linijų rūšys).

Net neatlikus atskirų klasių asociacijų sintaksonominės analizės galima spręsti apie netrumpą Neries regioninio parko augalijos bendrijų sintaksonų sąvadą bei augmenijos vyraujantį natūralų pobūdį. Parko teritorijoje rasta beveik visų Lietuvoje identifikuotų sintaksonominių klasių bendrijų, atlikus gilesnius tyrimus, tikėtina rasti daug retų asociacijų ir kitų sintaksonominių augalijos dangos vienetų. Šiuos tyrimus tikslinga atlikti būsimoose biotos įvairovės tyrimuose, kurie, tikėtina, nesibaigs šiuo preliminariu augmenijos vertinimu.